

ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Олександр Пишов, Вадим Петрунін

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. У статті проведено комплексний аналіз потенціалу освіти як стратегічного інструменту соціальної адаптації та реінтеграції ветеранів війни шляхом їх залучення до сфери фізичної культури і спорту. Дослідження охоплює вивчення нормативно-правової бази України, міжнародних документів, наукових публікацій, а також прикладів практичного досвіду, що стосуються підтримки ветеранів, їх професійної адаптації, фізкультурно-спортивної реабілітації та розробки спеціалізованих освітніх програм. Особливу увагу приділено національній стратегії розвитку фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів, ініціативам закладів вищої освіти в партнерстві з державними органами, а також аналізу зарубіжних моделей залучення ветеранів до освітніх і спортивних програм, зокрема в країнах НАТО та скандинавських державах.

Методологічну основу роботи становить міждисциплінарний підхід, який компенсує аналіз нормативних актів, систематичний огляд літературних джерел і порівняльний аналіз національних і міжнародних практик. Результати дослідження засвідчують, що освіта виконує ключову роль у процесі переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя, забезпечуючи формування нових професійних компетентностей, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці та соціальну інтеграцію. У сфері фізичної культури і спортивної освіти це компенсується оздоровчо-реабілітаційним ефектом фізичної активності, що дає змогу одночасно досягти психологічного відновлення, зміцнення фізичного здоров'я та розвитку комунікативних навичок ветеранів.

Виявлено, що на базі українських закладів вищої освіти формується мережа центрів ветеранського розвитку, які об'єднують освітні програми, професійну перепідготовку та соціально-психологічний супровід. Окремо підкреслено значення розвитку партнерських проєктів, зокрема співпраці Міністерства у справах ветеранів із Національним університетом фізичного виховання і спорту України, які створюють можливості для дистанційного навчання, освоєння сучасних спеціалізацій та інтеграції ветеранів у систему спортивної освіти та реабілітації.

Зроблено висновок, що поєднання професійної освіти та фізичної активності формує синергетичний ефект, який забезпечує ефективність реінтеграції ветеранів у усіх сферах життя – від працевлаштування та кар'єрної реалізації до соціалізації та підвищення громадської активності. Отримані результати підкреслюють необхідність розвитку цільових освітніх програм для ветеранів у сфері фізичної культури і спорту, розширення інституційної участі закладів освіти в реалізації державної політики реінтеграції, а також активного залучення міжнародного досвіду.

Ключові слова: ветерани війни, реінтеграція, фізична культура, спорт, соціальна адаптація, освіта, професійна перепідготовка, фізкультурно-спортивна реабілітація, заклади вищої освіти.

Oleksandr Pyzhov, Vadym Petrunin,

EDUCATION AS A TOOL FOR THE REINTEGRATION OF WAR VETERANS IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Abstract. The article presents a comprehensive analysis of the potential of education as a strategic instrument for the social adaptation and reintegration of war veterans through their involvement in the field of physical culture and sport. The study covers the examination of Ukraine's legal framework, international documents, academic publications, as well as examples of practical experience related to veteran support, their professional adaptation, physical culture and sports rehabilitation, and the development of specialized educational programs. Particular attention is given to the national strategy for the development of physical culture and sports rehabilitation of veterans, to the initiatives of higher education institutions in partnership with state authorities, as well as to the analysis of foreign models of engaging veterans in educational and sports programs, in particular in NATO countries and Scandinavian states.

The methodological basis of the study is formed by an interdisciplinary approach, which combines the analysis of legal acts, a systematic review of academic sources, and a comparative analysis of national and international practices. The findings demonstrate that education plays a key role in the process of transition of veterans from military service to civilian life, ensuring the formation of new professional competencies, an increase in competitiveness in the labor market, and social integration. In the field of physical culture and sports education, this is complemented by the health-improving and rehabilitative effect of physical activity, which simultaneously provides psychological recovery, strengthening of physical health, and the development of veterans' communication skills.

It has been identified that within Ukrainian higher education institutions a network of veteran development centers is being established, combining educational programs, professional retraining, and socio-psychological support. The importance of partnership projects is emphasized, in particular the cooperation between the Ministry of Veterans' Affairs and the National University of Ukraine on Physical Education and Sport, which creates opportunities for distance learning, mastering modern specializations, and integrating veterans into the system of sports education and rehabilitation.

The study concludes that the combination of professional education and physical activity produces a synergistic effect that ensures the effectiveness of veterans' reintegration in all spheres of life – from employment and career development to socialization and increased civic engagement. The results underline the necessity of developing targeted educational programs for veterans in the field of physical culture and sport, expanding the institutional involvement of educational establishments in the implementation of state reintegration policy, as well as actively incorporating international experience.

Keywords: war veterans, reintegration, physical education, sports, social adaptation, education, professional retraining, physical education and sports rehabilitation, higher education institutions.

Пишов О., Петрунін В. Освіта як інструмент реінтеграції ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 73–79

DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-11>

Pyzhov O., Petrunin V. Education as a tool for the reintegration of war veterans in the field of physical culture and sports. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 73–79

DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-11>

Вступ. Повномасштабна військова агресія проти України призвела до безпрецедентного зростання кількості ветеранів війни в українському суспільстві. На кінець 2024 року близько 3% дорослого населення України (орієнтовно 936 тис. осіб) ідентифікували себе як ветерани, більшість з яких – люди працездатного віку. Питання їх повернення до цивільного життя набули критичної ваги в соціальному економічному та безпековому вимірах. Ветерани стикаються з труднощами у працевлаштуванні й адаптації: за даними досліджень, близько 30 % ветеранів не можуть знайти стабільну роботу, майже 60 % відчують нестачу доходів для базових потреб, а дві третини опитаних не поінформовані про наявні програми професійного навчання та перепідготовки. Ці факти свідчать про необхідність системного підходу до реінтеграції захисників, який спиратиметься на розвиток людського потенціалу ветеранів [24].

Одним із найдієвіших шляхів повернення ветеранів до активного цивільного життя є залучення їх до освіти та професійної діяльності. Держава Україна законодавчо гарантувала учасникам бойових дій цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти, що створює передумови отримання нових знань і навичок та є ключовим аспектом їх соціально-економічної адаптації [2].

Водночас особливого значення набуває сфера фізичної культури і спорту як засіб психологічної та фізичної реабілітації воїнів. На державному рівні закріплено розуміння спорту ветеранів війни як інструменту відновлення й інтеграції ветеранів, їх психологічної та соціальної адаптації через заняття спортом, а також підготовку ветеранських команд до національних і міжнародних змагань. Яскравим міжнародним прикладом є проєкт *Invictus Games* (Ігри Нескорених), у рамках якого поранені ветерани займаються адаптивними видами спорту і змагаються на світовому рівні. Міністерство у справах ветеранів підтверджує ефективність та дієвість цього інструменту фізичного та ментального відновлення ветеранів. Участь у спортивних змаганнях не лише сприяє реабілітації, але й підвищує мотивацію ветеранів, зміцнює їх впевненість у собі та забезпечує відчуття підтримки з боку суспільства. Існує великий запит на спортивну активність серед спільноти захисників. Показово, що станом на початок 2025 року на участь у державній програмі розвитку ветеранського спорту подано понад 25 тисяч заявок від ветеранів [19; 1].

Таким чином, освіта та спорт виступають двома взаємопов'язаними стовпами системи реінтеграції ветеранів війни. Освіта надає знання, нову професійну ідентичність і шанс на працевлаштування, а заняття фізичною культурою і спортом відновлює здоров'я, психіку та соціальні зв'язки. Особливо перспективним є поєднання цих напрямів – розвиток освітніх програм у сфері фізичної культури і спорту, орієнтованих на ветеранів. Такий підхід дає змогу підготувати ветеранів до роботи у спортивно-оздоровчій сфері й одночасно вирішує завдання їх професійної реалізації та використання їхнього унікального досвіду для суспільства. У цій статті здійснено огляд нормативно-правових засад і наукових досліджень з означеної тематики, узагальнено національний і міжнародний досвід, а також наведено результати аналізу існуючих ініціатив

з реінтеграції ветеранів засобами освіти у сфері фізичної культури і спорту. Метою роботи є наукове обґрунтування ролі закладів освіти в побудові ефективної системи соціальної адаптації захисників і захисниць України через фізичну культуру та спорт.

Аналіз літератури та теоретичних джерел. Проблема тика соціальної реінтеграції ветеранів набуває все більшої уваги в наукових дослідженнях та урядових програмах як в Україні, так і за кордоном. Теоретичною основою цього дослідження є концепція переходу від військової служби до цивільного життя, що розглядає повернення ветерана в соціум як комплексний процес, який охоплює професійну, освітню, психологічну й інші сфери адаптації. Дослідники С. Храпатий та співавтори наголошують, що сучасні ветерани, переважно є молодими активними людьми, яких слід розглядати не лише як об'єкт соціального захисту, а як потужний ресурс розвитку суспільства. Такий підхід відповідає скандинавським моделям, де держава визнає відповідальність за ветеранів, забезпечуючи їм психосоціальну підтримку, освітні та кар'єрні можливості. Зокрема, ветеранська політика Данії передбачає постійний контакт із ветеранами після служби, надання консультацій, сприяння працевлаштуванню та соціальній інтеграції [26].

В українському контексті за останні роки сформовано розгалужене нормативно-правове регулювання підтримки ветеранів. Базовим актом є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [14], який встановлює державні гарантії для учасників бойових дій щодо медичного забезпечення, професійної адаптації, отримання освіти тощо. У розвиток цього в Законах «Про освіту» [12], «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [13] та «Про вищу освіту» [8] закріплено норми про державну цільову підтримку ветеранів та їх дітей під час навчання та право здобувати освіту. Особливо враховується те, що освіта має кореспондувати з викликами, які стоять перед людством у контексті охорони здоров'я, захисту природного навколишнього середовища, збереження клімату та сталого економічного, соціального й людського розвитку [5].

Що стосується сфери фізичної культури і спорту, то важливим кроком стало внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт». У 2022 році його доповнено статтею 36-2, яка дала визначення поняттю «спорт ветеранів війни» [15]. До цього закону розвиток політики відбувся через прийняття стратегічних документів. У серпні 2020 року було затверджено Національну стратегію розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни (Указ Президента України № 342/2020). Ця стратегія визначила створення в Україні цілісної системи послуг із фізичної реабілітації ветеранів, включно з розвитком інфраструктури, підготовкою фахівців, науковим забезпеченням і міжсекторною взаємодією [12]. Для реалізації цієї Стратегії Кабінет Міністрів України затвердив План дій на 2021–2025 роки (розпорядження КМУ № 667-р від 30.06.2021), який передбачає конкретні заходи: створення центрів спортивної реабілітації, проведення всеукраїнських спортивних заходів серед ветеранів, упровадження стандартів реабілітаційних послуг тощо [11]. Так, у 2021 році затверджено Державний соціальний

стандарт фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни (постанова Кабінету Міністрів України № 1188 від 17.11.2021), що визначає нормативи та вимоги до якості послуг із фізкультурно-спортивної реабілітації [10]. У 2022 році уряд уточнив повноваження Міністерства у справах ветеранів (постанова Кабінету Міністрів України № 1128 від 08.10.2022) у частині розвитку ветеранського спорту [9] та запровадив механізми фінансування спортивних заходів для ветеранів (постанова Кабінету Міністрів України № 1303 від 22.11.2022 [3]). Ці кроки свідчать про формування в Україні інституційної основи для залучення ветеранів до спорту як складової їх реінтеграції.

Усе більше науковці звертаються до проблем ветеранів та розвитку освітніх програм для них. Зокрема, Храпатий С. та співавтори дослідили світовий досвід професійного навчання та перекваліфікації військовослужбовців, і наголошують, що сучасна ветеранська аудиторія потребує короткострокових прикладних курсів, орієнтованих на затребувані спеціальності, поєднаних із психологічною допомогою та сприянням у працевлаштуванні [26]. Прикладом такого масштабного освітнього проєкту є програма «Норвегія – Україна. Професійна адаптація. Інтеграція до державної системи», що реалізується з 2003 року в співпраці між норвезьким Університетом NORD та українськими закладами вищої освіти. Метою цього проєкту є створення стійкої моделі професійної адаптації через перепідготовку ветеранів та членів їхніх сімей на затребувані цивільні спеціальності з паралельним наданням правової, психологічної підтримки та допомоги у працевлаштуванні [26].

Окремі громадські ініціативи в Україні також сфокусовані на професійній реалізації захисників. Програми здебільшого орієнтовані на професійні навички, сфери ІТ, бізнесу, агросектору, але ілюструють загальну тенденцію: освіта й перенавчання стають центральним елементом політики реінтеграції ветеранів. У цьому контексті актуальним є розвиток програм саме у сфері фізичної культури і спорту, яка поки що менш охоплена існуючими проєктами. Досвід США та країн НАТО свідчить, що ветерани з бойовим досвідом часто мають високий рівень фізичної підготовки, лідерські навички й дисципліну, які можна успішно застосувати у професіях сфери спорту – тренерській діяльності, фізкультурно-спортивної реабілітації, спортивній освіті. Зокрема, закордонні проєкти пропонують дистанційні курси, що дають змогу військовим здобути диплом у галузі спортивного менеджменту чи тренерства. Так, ще на конференції SPAN-2014 Т. Chachibaia представив програму спортивної освіти для реінтеграції ветеранів та ведення тренерської діяльності, яка передбачала річні онлайн-курси з реабілітації, психологічної допомоги, лідерства та спортивного менеджменту, і наголосив, що онлайн-навчання слугує «плавним мостом» для переходу до цивільного життя [19].

Отже, попередній огляд свідчить про існування тривалого теоретичного та практичного підґрунтя щодо використання освіти і спорту для реінтеграції ветеранів, але залишає питання про оптимальні моделі реалізації цих ідей в українських умовах. Саме цим питанням і присвячене це дослідження.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є наукове обґрунтування ролі освіти як інструменту побудови

системи реінтеграції ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту. Зокрема, ставляться такі завдання: проаналізувати національну нормативно-правову базу та міжнародні рекомендації щодо реінтеграції ветеранів засобами освіти і спорту; вивчити існуючі освітні програми, проєкти та ініціативи, спрямовані на адаптацію ветеранів через фізичну культуру; визначити роль закладів вищої освіти у цьому процесі; окреслити основні результати й виклики впровадження освітньо-спортивних підходів до соціальної адаптації захисників України.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, поєднуючи аналіз документів, огляд літературних джерел та елементи порівняльного аналізу. Застосовано також метод контент-аналізу нормативно-правових актів України. Використано метод систематичного огляду наукових публікацій та аналітичних звітів міжнародних організацій для виявлення сучасних тенденцій і найкращих практик реінтеграції ветеранів. Застосовано також порівняльний метод, щоб зіставити український досвід із зарубіжними моделями. Для узагальнення емпіричних даних використано методи аналізу та синтезу, а також елементи статистичного аналізу під час інтерпретації показників зайнятості ветеранів. Теоретичні узагальнення та висновки сформульовано із застосуванням системного підходу, що дало змогу розглядати освітню реінтеграцію ветеранів у тісному взаємозв'язку з іншими аспектами.

Результати. Законодавчий аналіз підтвердив, що в Україні створено базові умови для залучення ветеранів війни до спорту й освіти в цій сфері. Поняття «спорт ветеранів війни» закріплено в законодавстві як інструмент психологічної та соціальної адаптації воїнів через фізкультуру. Значну увагу держава приділяє участі українських команд ветеранів у міжнародних змаганнях (Invictus Games та Warrior Games). У 2023 році українська збірна ветеранів уперше взяла участь у змаганнях Warrior Games, а на Іграх Нескорених – 2025 у Канаді команда України отримала 33 медалі. Одночасно змагання і тренування для ветеранів проводяться і на національному рівні. За підтримки Мінветеранів організовано національні «Ігри ветеранів» з різних видів спорту. Такі події не лише сприяють фізичній активності, а й допомагають сформувати ветеранську спільноту, відчуття братерства, що вкрай важливо для психологічного комфорту колишніх бійців [16].

Важливо зазначити, що затверджена державна стратегія робить акцент не тільки на масовому залученні ветеранів до оздоровчої рухової активності, але й на професійній підготовці фахівців із числа ветеранів, які зможуть працювати у сфері спорту та реабілітації. Таким чином, в офіційних документах простежується інтегрований підхід: ветерани виступають не тільки як отримувачі послуг, але і як майбутні надавачі послуг у системі фізичної культури. Це відповідає концепції «рівний рівному» у соціальній роботі, коли люди з подібним досвідом (у цьому випадку ветерани) допомагають один одному у відновленні та розвитку.

У дослідженнях встановлено, що українські заклади вищої освіти почали відігравати дедалі активнішу роль у програмі реінтеграції ветеранів завдяки створенню на їх базі центрів ветеранського розвитку, ініційованих Мінветеранів. Протягом 2023–2024 років відкрито 24 такі центри на базі провідних закладів вищої освіти. Центри

забезпечують інформаційну підтримку для вступу та навчання ветеранів, організовують для них тренінги та курси перекваліфікації, надають психологічні та юридичні консультації і є навчальними провайдерами для отримання обов'язкового сертифіката та працевлаштування за професією «Фахівець із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб» [18].

Особливо показовою є співпраця Міністерства у справах ветеранів України з профільним закладом – Національним університетом фізичного виховання і спорту України (НУФВСУ). У 2023 році Мінветеранів і НУФВСУ уклали угоду про партнерство з метою реінтеграції ветеранів та їхніх сімей засобами освіти, спорту та реабілітації. У рамках цієї угоди університет став платформою для низки ініціатив: соціально-психологічні тренінги, програми психологічної підтримки, індивідуальні та групові консультації, а також навчання ветеранів у сфері спорту та реабілітації. НУФВСУ адаптував свої освітні можливості до потреб захисників, надавши можливість дистанційно навчатися за сучасними освітньо-професійними програмами університету. Серед таких програм, запропонованих ветеранам, є унікальні спеціалізації «Кіберспорт» та «Фізкультурно-спортивна реабілітація». Фактично на базі НУФВСУ формується своєрідний хаб ветеранської освіти у сфері спорту, що поєднує навчання, дослідження і практичну реабілітацію [17].

Результати аналізу існуючих програм та відгуків учасників свідчать про ряд позитивних ефектів, які отримують ветерани від участі в освітніх заходах і спортивній активності.

По-перше, це покращення психологічного стану. Фізичні вправи, тренування в команді, досягнення спортивних цілей допомагають знизити рівень стресу, тривожності, долати симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Серед ветеранів-учасників спортивних програм відзначається зменшення депресивних проявів, поява відчуття «другого дихання», позитивні емоції від змагань і товариської підтримки [20; 21].

По-друге, фізичне відновлення й поліпшення здоров'я є ключовим результатом. Для багатьох поранених військових заняття лікувальною фізкультурою, адаптивним спортом стали невід'ємною частиною довготривалої реабілітації. Участь таких ветеранів в освітніх курсах фізичної реабілітації дає їм можливість самим краще розуміти принципи оздоровлення й активніше працювати над власним відновленням [23].

По-третє, соціальна інтеграція та розширення мережі контактів. Перебування ветерана в освітньому середовищі та спортивному колективі виринає його з ізоляції, у якій нерідко опиняються демобілізовані. Спільна діяльність з іншими ветеранами сприяє відновленню комунікативних навичок, а робота із цивільними, дітьми та студентами – поверненню відчуття цінності власного бойового шляху.

По-четверте, нові кар'єрні перспективи. Отримання різного роду освіти значно підвищує конкурентоздатність ветеранів на ринку праці. Якщо говорити про спеціальності сфери фізичної культури, то попит на кваліфікованих тренерів, інструкторів з фітнесу, вчителів фізичного виховання, реабілітологів стабільно високий як у державному, так і в приватному секторі [29; 6].

Крім того, варто відзначити підвищення престижу військової служби та зміцнення патріотичного виховання молоді як опосередкований ефект. Коли ветерани після повернення з війська успішно стають учителями фізкультури чи тренерами в дитячо-юнацьких спортивних школах, вони набувають ролі носія позитивного образу захисника України.

Обговорення. Отримані результати свідчать про значний, але не до кінця реалізований потенціал синергії між системою освіти та сферою фізичної культури у справі реінтеграції ветеранів.

Дані MOM свідчать, що значна частина ветеранів не знає про існуючі програми навчання й перекваліфікації через слабке інформування. Тому необхідна адресна комунікація, щоб донести до кожного ветерана, які освітні пільги та програми йому доступні. Водночас важливою є роль центрів ветеранського розвитку при університетах для індивідуального супроводу ветеранів, які не готові повернутися до навчання через психологічні бар'єри чи травми. Тому українським закладам вищої освіти варто підвищувати обізнаність про особливості роботи зі студентами-ветеранами на базі міжнародного досвіду. У США, приміром, діють спеціальні ветеранські офіси в кампусах, які ефективно допомагають студентам-військовим інтегруватися в освітній процес [24].

Освітні ініціативи для ветеранів потребують фінансування – як державного, так і донорського. Оплата державою навчання ветеранів у закладах освіти – це дієва підтримка, але якщо ветеран уже отримав одну освіту, то для другої спеціальності може знадобитися інше фінансове рішення. Тому доцільно запровадити стипендії для ветеранів у пріоритетних галузях, як-от реабілітація, соціальна робота, педагогіка, фізична культура і спорт.

Крім того, потрібні кошти на обладнання навчально-тренувальних баз інклюзивними тренажерами та забезпечення доступності з урахуванням потреб ветеранів з інвалідністю. У цьому напрямі можна залучати міжнародну допомогу. Так, НАТО з 2016 року фінансує реабілітаційні проєкти, а фонди країн-партнерів готові інвестувати у тренінги та центри. Також для постійного вдосконалення й обґрунтування фінансування діяльності потрібно забезпечити системний збір даних про результати та вплив від реалізації освітньо-спортивних програм для ветеранів [28].

Багато ветеранів за роки служби набули значних знань і вмінь, які не підтверджені офіційними документами, але є цінними для цивільних професій. Трансформація військового досвіду в конкурентні переваги на цивільному ринку праці вже реалізована на базі платформи Українського ветеранського фонду «Кар'єра ветерана» [4]. Доцільно її доповнити реєстром освітніх послуг з аналогічним підходом і відслідковувати шлях кожного учасника для розуміння довгострокового впливу. Також слід розробити механізми визнання результатів неформального навчання ветеранів (наприклад, через проходження скорочених освітніх програм) і зарахування військового досвіду в освітні кредити.

Крім того, програми мають адаптуватися до різних категорій ветеранів – молодих і старших, чоловіків і жінок, ветеранів із пораненнями та без. Усі вони можуть мати

різні потреби, тож університетам варто пропонувати гнучкі модульні курси, щоб ветерани самі вибирали дисципліни та темп навчання [25].

Перехід від військового до цивільного життя – нелегкий, але за допомогою цілеспрямованих освітніх і спортивних програм він стає керованим процесом, який приносить користь і самим ветеранам, і всьому суспільству, що отримує мотивованих фахівців та громадських лідерів.

Висновки. Освіта є стратегічним інструментом реінтеграції ветеранів війни, доповнюючи традиційні заходи соціального захисту. Українське ветеранська політика дедалі більше акцентує увагу на необхідності забезпечення ветеранів можливостями здобути нову освіту, підвищити кваліфікацію або перекваліфікуватися для успішного входження в цивільне життя. Водночас визнано важливість фізкультурно-спортивної діяльності як засобу психологічної та фізичної реабілітації воїнів через заснування поняття «спорт ветеранів війни» та національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації. Синергія освіти і спорту суттєво підвищує ефективність реінтеграції. Залучення ветеранів до освітніх програм у сфері фізичної культури і спорту дає змогу одночасно вирішувати кілька завдань: відновлення здоров'я і психіки ветеранів; соціалізація в освітньому та спортивному колективі; здобуття нових професійних компетентностей, що сприяють працевлаштуванню; реалізація свого лідерського потенціалу.

Тому заклади вищої освіти відіграють ключову роль у реінтеграції ветеранів через освіту та спорт, комплексно поєднуючи навчання з психологічною, кар'єрною і методичною підтримкою. Позитивний досвід демонструє діяльність центрів ветеранського розвитку при університетах, а також спеціальні партнерські програми, які дають

можливість адаптувати освітній процес до потреб ветеранів. Університети фізичного виховання і спорту можуть стати «вузлами» мережі ветеранської реабілітації, готуючи кадри із числа ветеранів для самої ж системи фізкультурно-спортивної роботи.

Потрібне подальше розширення й інституалізація освітньо-спортивних ініціатив для ветеранів, збільшення кількості освітніх програм із гнучким графіком і дистанційними, у тому числі асинхронними, можливостями навчання.

Ветерани, які завдяки освіті здобули нову професію, зокрема у сфері фізичної культури і спорту, стають агентами змін: передають військово-патріотичний досвід молоді, очолюють ініціативи, зміцнюють здоров'я нації та сприяють суспільній консолідації. Таким чином, успішна реінтеграція захисників України через механізми освіти і спорту має довгостроковий ефект – вона підвищує соціальну згуртованість, економічну продуктивність та обороноздатність країни загалом.

У підсумку проведене дослідження підтверджує гіпотезу про те, що освіта в поєднанні з фізкультурно-спортивною активністю є потужним інструментом побудови системи реінтеграції ветеранів. Для України, яка вже сьогодні має сотні тисяч захисників, інтеграція яких триватиме роками, надзвичайно важливо розвивати цю сферу. Подальші дослідження варто спрямувати на розробку методичних рекомендацій для закладів вищої освіти щодо роботи зі студентами-ветеранами, вивчення динаміки показників здоров'я і соціально-економічного становища ветеранів після здобуття освіти. Освіта і спорт для ветеранів – це вклад у сильне, згуртоване суспільство та в майбутнє відновлення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Ветеранський спорт»: Майже 25 000 ветеранів й ветеранок отримують по 1 500 грн вже у січні. *Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України*: вебсайт. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/veteranskiy-sport-mayzhe-25-000-veteraniv-y-veteranok-otrimaut-po-1-500-grn-vzhe-u-sichni> (дата звернення: 10.06.2025).
2. Вступна кампанія – 2024. *Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України*: вебсайт. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/vstupna-kampaniya-2024> (дата звернення: 10.06.2025).
3. Деякі питання використання коштів для проведення спортивних заходів серед ветеранів війни та членів їх сімей: постанова Кабінету Міністрів України від 22.11.2022 № 1303 станом на 12 лютого 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-2022-%D0%BF> (дата звернення: 16.06.2025).
4. Кар'єра ветерана – для ветеранів і від ветеранів. Український ветеранський фонд. URL: <https://work.veteranfund.com.ua/> (дата звернення: 16.06.2025).
5. Пижов О. М. Освіта в конституційній парадигмі XXI століття: дис. доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Харків. 2023. С. 171.
6. Піжова М. О., Піжов О. М. Спорт як особлива сфера зайнятості: деякі питання. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 1. С. 21–24.
7. Питання розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни: Указ Президента України від 23.08.2020 № 342/2020 станом на 23 серпня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342/2020> (дата звернення: 16.06.2025).
8. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII станом на 9 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 16.06.2025).
9. Про внесення змін до Положення про Єдиний державний реєстр ветеранів війни: постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 1128 станом на 9 жовтня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2022-%D0%BF> (дата звернення: 16.06.2025).
10. Про затвердження Державного соціального стандарту фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни: постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1188 станом на 18 листопада 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.06.2025).
11. Про затвердження плану дій на 2021–2025 роки щодо реалізації Національної стратегії розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 667-р станом на 1 липня 2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-zatverdzhennya-planu-dij-na-20212025-roki-shchodo-realizatsiyi-nacionalnoyi-strategiyi-rozvitku-sistemi-fizkulturno-sportivnoyi-reabilitatsiyi-veteraniv-vijni-ta-i300621-667> (дата звернення: 16.06.2025).
12. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII станом на 15 квітня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 16.06.2025).
13. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР станом на 8 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.06.2025).
14. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII станом на 15 квітня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 16.06.2025).
15. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII станом на 17 квітня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> (дата звернення: 16.06.2025).

16. Українська збірна завершила участь в Invictus Games 2025 у Канаді. *Офіційний сайт Invictus Ukraine*. URL: <https://invictusgames.in.ua/ukrayinska-zbirna-zavershylo-uchast-v-invictus-games-2025-u-kanadi/> (дата звернення: 16.06.2025).
17. Унікальне партнерство із Мінветеранів. *Офіційний сайт Національного університету фізичного виховання і спорту України*. URL: <https://old.uni-sport.edu.ua/content/unikalne-partnerstvo-iz-minveteraniv> (дата звернення: 16.06.2025).
18. Центри ветеранського розвитку. *Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України*. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/tsentri-veteranskogo-rozvitku> (дата звернення: 16.06.2025).
19. Як стати учасником «Гор Нескорених» і чому ветеранський спорт – це не тільки про спорт. *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/article/yak-staty-uchasnykom-igor-neskorenyh/> (дата звернення: 10.06.2025).
20. Babson K.A., Heinz A.J., Ramirez G., Puckett M., Irons J.G., Bonn-Miller M.O., & Woodward S.H. The interactive role of exercise and sleep on veteran recovery from symptoms of PTSD. *Mental Health and Physical Activity*. 2015. Vol. 8 (1). P. 15–20.
21. Byshevs N., Andrieieva O., Shynkaruk O., Dutchak M., Blagii O., Zakharina I., Khilus N., & Golovanova N. Modelling the Effectiveness of Recreational Physical Activities Focused on Improving Stress Tolerance in University Students During Wartime. *Physical Education Theory and Methodology*. 2025 Vol. 25 (2). P. 312–321.
22. Chachibaia T., Giorgadze H., Kharjavanidze I. Sports Education Program for Reintegration of Post-Military Service Members in Civilian Life *International scientific conference – Sports, Physical Activity and Health (SPA-H-2014)*. Bratislava, 2014. P. 76–80.
23. First training in Adaptive Sports empowering Ukrainian coaches to support war-affected communities. *United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/first-training-adaptive-sports-empowering-ukrainian-coaches-support-war-affected-communities> (дата звернення: 16.06.2025).
24. International Organization for Migration. Veteran Profiles and Reintegration Challenges in Ukraine : thematic brief. Kyiv : IOM Ukraine, 2025. 10 p.
25. International Research & Exchanges Board. Ukraine Veteran Reintegration IREX. URL: <https://www.irex.org/project/ukraine-veteran-reintegration>.
26. Khrapatyi S., Melnychuk T., Krasilova Y., Udovenko J., Holotenko A. War veterans' retraining: development of educational programmes for economic recovery in Ukraine *Research in Post-Compulsory Education*. 2024. October. P. 642–659.
27. Nord University. NUPASS I Norway-Ukraine. Professional Adaptation. Integration into the State System (NUPASS) *Nord University*. URL: <https://www.nord.no/en/about/faculties-and-centres/nord-university-business-school/centres-and-collaboration/high-north-center/projects/nupass> (дата звернення: 16.06.2025).
28. North Atlantic Treaty Organization. NATO-Ukraine Trust Fund marks milestones in rehabilitation of wounded service personnel. *North Atlantic Treaty Organization* URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_158496.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 16.06.2025).
29. Shkoliar M., Klymanska L., Herasym H., Shapovalova T. Student Veterans in Ukrainian Higher Education: Reintegration, Psychosocial Support, and International Perspectives. *Mental Health: Global Challenges Journal*. 2025. Vol. 8 (1). P. 92–101.

REFERENCES

1. Ministry of Veterans Affairs (2025). "Veteranskyi sport": Maizhe 25 000 veteraniv y veteranok otrymaiut po 1 500 hrn vzhe u sichni ["Veteran Sport": Nearly 25,000 veterans, both men and women, will receive 1,500 UAH each already in January]. Retrieved from: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-no-vini/veteranskyi-sport-mayzhe-25-000-veteraniv-y-veteranok-otrimaut-po-1-500-grn-vzhe-u-sichni>.
2. Ministry of Veterans Affairs (2024). Vstupna kampaniia – 2024 [Admission Campaign – 2024]. Retrieved from: <https://mva.gov.ua/veteranam/vstupna-kampaniia--2024>.
3. Deiaki pytannia vykorystannia koshtiv dlia provedennia sportyvnykh zakhodiv sered veteraniv viiny ta chleniv yikh simei [Certain Issues of the Use of Funds for Organising Sports Events among War Veterans and Their Family Members, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1303. November, 22.2022 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-2022-%D0%BF>.
4. Ukrainian Veterans Foundation (2025). Kar'iera veterana – dlia veteraniv i vid veteraniv [Veteran's Career – for Veterans and from Veterans]. Retrieved from: <https://work.veteranfund.com.ua/>.
5. Pyzhov, O.M. (2023). Osvita v konstytutsiinii paradyhmi XXI stolittia [Education in the Constitutional Paradigm of the 21st Century]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Pyzhova, M.O., Pyzhov, O.M. (2024). Sport yak osoblyva sfera zainiattosti: deiaki pytanni [Sport as a Special Sphere of Employment: Certain Issues]. *Naukovyi visnyk publichnogo ta pryvatnogo prava – Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 1, 21–24 [in Ukrainian].
7. Pytannia rozvytku natsionalnoi systemy fizkulturno-sportyvnoi reabilitatsii veteraniv viiny ta chleniv yikh simei, simei zahybylykh (pomerlykh) veteraniv viiny: Ukaz Prezidenta Ukrainy [Issues of Developing the National System of Physical Culture and Sports Rehabilitation for War Veterans and Their Family Members, and Families of Deceased (Dead) War Veterans: Decree of the President of Ukraine] № 342/2020. August 23, 2020 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342/2020>.
8. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On Higher Education: Law of Ukraine] № 1556-VII. July 01, 2014 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
9. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro Yedynyi derzhavnyi reiestr veteraniv viiny [On Amendments to the Regulation on the Unified State Register of War Veterans]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1128. October 08, 2021 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2022-%D0%BF>.
10. Pro zatverdzhennia Derzhavnogo sotsialnogo standartu fizkulturno-sportyvnoi reabilitatsii veteraniv viiny, chleniv yikh simei ta simei zahybylykh (pomerlykh) veteraniv viiny: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On Approval of the State Social Standard for Physical Culture and Sports Rehabilitation of War Veterans, Their Family Members and Families of Deceased (Dead) War Veterans: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] № 1188. November 17, 2021 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-2021-%D0%BF#Text>.
11. Pro zatverdzhennia planu dii na 2021–2025 roky shchodo realizatsii Natsionalnoi stratehii rozvytku systemy fizkulturno-sportyvnoi reabilitatsii veteraniv viiny ta chleniv yikh simei, simei zahybylykh (pomerlykh) veteraniv viiny [On Approval of the Action Plan for 2021–2025 on the Implementation of the National Strategy for the Development of the System of Physical Culture and Sports Rehabilitation of War Veterans and Their Family Members, and Families of Deceased (Dead) War Veterans]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 667-r. June 30, 2021 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-dii-na-20212025-roki-shchodo-realizatsiyi-natsionalnoyi-strategiyi-rozvitku-sistemi-fizkulturno-sportyvnoi-reabilitatsiyi-veteraniv-vijni-ta-i300621-667>.
12. Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On Education: Law of Ukraine] № 2145-VIII [Internet]. September 5, 2017 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
13. Pro profesiinu (profesiino-tekhnicnu) osvitu: Zakon Ukrainy [On Vocational (Vocational and Technical) Education: Law of Ukraine] № 103/98-VR. February 02, 1998 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.
14. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnogo zakhystu: Zakon Ukrainy [On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection: Law of Ukraine] № 3551-XII. October 22, 1993 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>.
15. Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy [On Physical Culture and Sports: Law of Ukraine] № 3808-XII. December 24, 1993 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.
16. Ofitsiinyi sait Invictus Ukraine [Official Website of Invictus Ukraine] (2025). Ukrainska zbirna zavershylo uchast v Invictus Games 2025 u Kanadi. Retrieved from: <https://invictusgames.in.ua/ukrayinska-zbirna-zavershylo-uchast-v-invictus-games-2025-u-kanadi/> [in Ukrainian].
17. Ofitsiinyi sait Natsionalnogo universytetu fizychnoho vykhovannia i sportu Ukrainy [Official Website of the National University of Physical Education and Sport of Ukraine] (2023). Unikalne partnerstvo iz Minveteraniv. Retrieved from: <https://old.uni-sport.edu.ua/content/unikalne-partnerstvo-iz-minveteraniv>.
18. Ofitsiinyi sait Ministerstva u spravakh veteraniv Ukrainy [Official Website of the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine] (2024). Tsentry veteranskoho rozvytku. Retrieved from: <https://mva.gov.ua/veteranam/tsentri-veteranskogo-rozvitku>.

19. Rubryka (2024). Yak staty uchasnykom "Ihor Neskorenykh" i chomu veteranskyi sport – tse ne tilky pro sport [How to Become a Participant in the "Invictus Games" and Why Veteran Sport Is Not Just About Sport]. Retrieved from <https://rubryka.com/article/yak-staty-uchasnykom-igor-neskorenykh/>.
20. Babson, K.A., Heinz, A.J., Ramirez, G., Puckett, M., Irons, J.G., Bonn-Miller, M.O., & Woodward, S.H. (2015). The interactive role of exercise and sleep on veteran recovery from symptoms of PTSD. *Mental Health and Physical Activity*, 8 (1), 15–20 [in English].
21. Byshevets, N., Andrieieva, O., Shynkaruk, O., Dutchak, M., Blagii, O., Zakharina, I., Khlus, N., & Golovanova, N. (2025). Modelling the Effectiveness of Recreational Physical Activities Focused on Improving Stress Tolerance in University Students During Wartime. *Physical Education Theory and Methodology*, 25 (2), 312–321 [in English].
22. Chachibaia T., Giorgadze H., Kharjavanidze I. (2014). Sports Education Program for Reintegration of Post-Military Service Members in Civilian Life *International scientific conference – Sports, Physical Activity and Health (SPA-H-2014)* (pp. 76–80). Bratislava [in English].
23. United Nations Development Programme (2025). First training in Adaptive Sports empowering Ukrainian coaches to support war-affected communities, [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/first-training-adaptive-sports-empowering-ukrainian-coaches-support-war-affected-communities>.
24. International Organization for Migration (2025). Veteran Profiles and Reintegration Challenges in Ukraine.
25. International Research & Exchanges Board. Ukraine Veteran Reintegration Retrieved from: <https://www.irex.org/project/ukraine-veteran-reintegration>.
26. Khrapatyi, S., Melnychuk, T., Krasilova, Y., Udovenko, J., Holotenko, A. (2024). War veterans' retraining: development of educational programmes for economic recovery in Ukraine. *Research in Post-Compulsory Education, October* 642–659 [in English].
27. Site of Nord University. Norway-Ukraine. Professional Adaptation. Integration into the State System (NUPASS) *Nord University*. Retrieved from: <https://www.nord.no/en/about/faculties-and-centres/nord-university-business-school/centres-and-collaboration/high-north-center/projects/nupass>.
28. Site of North Atlantic Treaty Organization. NATO-Ukraine Trust Fund marks milestones in rehabilitation of wounded service personnel. Retrieved from: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_158496.htm?selectedLocale=en.
29. Shkoliar, M., Klymanska, L., Herasym, H., & Shapovalova, T. (2025). Student Veterans in Ukrainian Higher Education: Reintegration, Psychosocial Support, and International Perspectives. *Mental Health: Global Challenges Journal*, 8 (1), 92–101 [in English].

Дата надходження статті: 20.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025